

L'INVENTARI DE LES CABANES DE VINYA DELS MUNICIPIS DE L'ANOIA

JOAN ANTONI SOLANS

El treball objecte del darrer premi Gumersind Bisbal té un gran interès per la sistematització i abast de l'important patrimoni arquitectònic.¹

Ens trobem davant d'unes relíquies arqueològiques. No pel moment en què la majoria d'elles foren construïdes, sinó perquè estan fetes igual que ho estarien si haguessin estat construïdes al neolític. Durant més de 4.000 anys, se n'ha mantingut la mateixa tipologia, i això hauria de fer-nos plantejar una sèrie de preguntes. Per exemple: havent-hi al segle XVII o subsegüents altres mitjans constructius més moderns, ¿què explica que es continuessin construint com 2.350 anys abans de Crist?

L'explicació no es troba pas en la cabana, que n'és un subproducte, sinó en la tasca de despedregar els terrenys i aconseguir-ne la millora i els rendiments agraris un cop retirat el bosc i un cop desartigades les muntanyes. Cal veure les cabanes com l'aixopluc necessari per protegir la gent durant les llargues hores dels períodes fora de conreu, especialment a l'hivern. Movent a mà, i una a una, totes les pedres, aconseguien primer de tot aterrar les muntanyes amb terrasses suportades en interminables murs de pedra seca, en inestable

equilibri; després, generar plans horitzontals on posar un mínim gruix de terra on poder plantar i retenir l'aigua de la pluja, però sobretot reduir al màxim l'erosió dels sòls dels forts aiguats. Finalment, evitar que la lleugera i prima capa que sustenta la vida fos arrossegada en un tres i no res pel pendent de les muntanyes cap al fons de la vall, allà on s'amunteguen els sediments dipositats pels plegaments geològics i l'erosió glacial.

La particular concepció de la vida que les sustenta, la mostra com cadascuna de les pedres apareix en la seva posició dins de la construcció com a única, les converteix en un fenomen singular. En la situació anònima que les pedres del tros presenten, la que en cada cas es col·loca és aquella que se selecciona per ser l'única que encaixa màgicament amb les pedres que han estat elegides per ser-ne les veïnes, dins d'un immens trencaclosques de milers i milers de peces. És un discurs quasi metafísic de la vida, que he sentit utilitzar amb aquesta metàfora per Raimon Pannikar per explicar el paper que cadascú de nosaltres fem en aquesta vida, encara que no el sapiguem entendre.

No cregueu pas que els tractats d'arquitectura, des del Vitruvi fins als nostres dies, hagin evolucionat molt més, malgrat els Rasmussen, Sedmayer o Norberg-Schulz. A la fi tornem a la *firmitas*, la *vetustas* i la *utilitas* com a condicions de la bona arquitectura.

En el camp dels sistemes constructius, els que englobem en la *firmitas*, la gran disjuntiva es troba

1. Aquest article està basat en la conferència donada per l'autor el 10 de setembre de 2006 a la Poble de Claramunt, en l'acte de presentació del llibre guanyador del Premi Gumersind Bisbal i Gutsems *Pedra seca a l'Anoia: Carme, Orpí, la Poble de Claramunt i la Torre de Claramunt*, de M. Francesca Enrich, M. Teresa Miret i Ignasi Vich.



entre els sistemes constructius que anomenem massius i els que anomenem d'esquelet. La classificació té més calat del que us podeu imaginar, ja que donarà lloc al que hem vingut després anomenant arquitectures racionalistes i arquitectures orgàniques, encara que en la fase incipient una donarà lloc a l'arquitectura en pedra i l'altra en fusta i pells o teixits de farciment de les cabanes. Una disjuntiva que a casa nostra trobem ben marcada entre les arquitectures de pedra travada de l'arc mediterrani i d'influx romà i les del Pallars o del Cardener, d'influència gòtica germànica i derivades de l'arquitectura d'esquelet del nord d'Europa, de pilars i jàsseres i farciments en *pain de bois* o *implémenteries* de poc pes, fangs assecats amb guixos i armadures en palla.

Perquè tinguéssiu una visió completa del panorama arquitectònic, caldria introduir aquí, com a tercera via entre aquelles dues grans famílies d'arquitectures, les arquitectures additives, aquelles configurades a partir d'una única peça artificial de fàcil maniobra i baix pes, el maó. Inicialment només es van donar en les zones al·luvials argiloses de Mesopotàmia o del Nil, però per la màgia de les excepcionals propietats químiques d'aquell material, donaran lloc, en assecar-se sota els raigs de sol, a l'obtenció d'un mòdul que, a base de repetir-lo indefinidament, com una peça de Lego, ens permet configurar qualsevol forma arquitectònica. Poca broma doncs amb l'argila, especialment si teniu en compte que el sistema

cuneiforme sobre les lleugeres tauletes d'argila es troba en la base de la invenció de l'escriptura i és la base per emmagatzemar de forma duradora qualsevol informació i pensament. En una paraula, foren els primers discos durs de la humanitat.

Tornem a les nostres cabanes, ja que són exemples perfectes dels sistemes de construcció massiu. El mateix que veurem elevat a categoria amb les construccions megalítiques, els monuments funeraris o el panteó romà. Un mateix material ha de fer les funcions de suport, tancament i aïllament. Ja podeu entendre les dificultats que aquest sistema isòtrop presenta per fer les cobertes horitzontals, ja que les llums que es poden salvar són molt limitades en funció de la resistència dels materials emprats en les sol·licitacions a tensió, i si el material és la pedra el comportament sota aquesta sol·licitació és pèssim. En especial si el comparem amb els materials que presenten gran resistència a la tensió i als esforços tallants, com és el cas dels acers o de les fibres dels troncs de molts arbres, com els dels pollancre autòctons dels nostres Pirineus.

Davant aquesta conjuntura, l'enginy humà ho va resoldre amb la invenció de la volta de canó i la cúpula. L'artilugi a través del qual les forces en tensió es transformen en compressions i per a les quals la pedra ja està més ben preparada. Això no obstant, com tot, quan hem cregut resoldre un problema ens n'hem creat un altre i a vegades aquest nou problema ha estat més difícil de resoldre que el primer. La volta i la cúpula, especialment aquesta última quan no té un cercol o una cingla, faran aparèixer una nova força a controlar: l'empenta que impulsa obliquament l'edificació a obrir-se com una magrana i que serà la causa que ens arruïni l'edifici. Aquella empenta la contrarestem fent els murs molt més gruixuts del que caldria, per obligar que les empentes laterals caiguin dins del mur i es contrarestin amb el seu pes. Un fet que, al seu torn, ens farà encara més difícil obrir finestres i portes en aquests tipus de construcció. Però com que la pedra no és precisament el que



faltava en els clapers de les nostres muntanyes perquè afloessin uns camps, el sistema escollit era l'obligat. A part que, gràcies a això, que bé que s'integren les nostres cabanes en el paisatge!

Cal assenyalar que el sistema massiu en el període romà va ampliar les seves capacitats constructives amb el morter de calç i la maçoneria de pedra. I que, en l'època moderna, ha trobat una nova embranzida en els formigons de ciment armat.

Però si anem a la *vetustes*, o forma bella de les edificacions, cal subratllar que, si creiem amb el gran arquitecte renaixentista Alberti que aquesta no depèn d'una moda, ni d'una qüestió d'estil, sinó que té a veure amb el que ell anomenava el principi configurador bàsic de cada arquitectura —la cultura del simbòlic—, entendrem l'important paper que l'arquitectura ha de tenir en la construcció i ordenació de la ciutat i de la comunitat. La planta en cercle de les cabanes de l'Anoia és evident que parteix de la figura geomètrica més perfecta, com deien els Pitagòrics: a la fi tot és número, i en l'arquitectura aquella figura és la més excelsa i perfecta, reservada exclusivament al temple i als edificis públics claus en l'organització social.

Dic això perquè entenc que en les cabanes estudiades hi ha quelcom més que un habitacle residual, on aixoplugar-se en cas de mal temps o de descans quan la calor del dia obligava a prendre un descans en el tros per no fatigar-se massa i emmalaltir. Crec que hi ha la senya de la patrimo-

nialització familiar del tros. La institucionalització de la presa de possessió tan durament aconseguida de la terra i, a través d'aquella forma quasi sagrada, l'assoliment una permanència d'eternitat en la terra conquistada i transformada. La representació de la fidelitat a la terra de la gran frase programàtica de Nietzsche. La fe en la transformació radical d'aquesta terra vostra, amb l'objectiu d'una major habitabilitat i humanitat per a les generacions futures. Una voluntat de supervivència dels llinatges de les diferents famílies.

Si alguna consideració hagués de fer a l'excel·lent inventari que avui presentem, seria aquesta, no haver posat de relleu juntament amb la fitxa, els cognoms o mots de cadascuna de les cases o famílies que n'ostentaven la titularitat. I és que això, juntament amb l'estudi dels diferents fogatges, ens hauria ofert la perfecta radiografia de les cases, de les famílies, i d'aquells que continuen fent més culta i pròspera aquesta terra. I també, finalment, d'aquells que van desertar de donar-li grandesa i ara els trobem en la diàspora per altres geografies, sense haver entès el que aquestes cabanes els exigien de permanència en el seu lloc.

JOAN ANTONI SOLANS I HUGUET (Barcelona, 1941) és arquitecte dedicat a l'ordenació urbana. Ha estat entre altres redactor del pla metropolità de Barcelona, delegat d'Urbanisme de l'ajuntament de Barcelona (1977-1980) i director general d'Urbanisme de la Generalitat (1980-2000), des d'on va impulsar nombroses intervencions urbanes en moltes ciutats i viles de Catalunya.

PEDRA SECA A L'ANOIA

M. TERESA MIRET I SOLÉ

Els marges i les barraques de pedra seca estan directament vinculats a la terra i a les activitats rurals, sobretot a la vinya, i formen part del paisatge característic de la Catalunya interior.

En un relleu irregular i un terreny sec i pedregós, els pagesos van aconseguir guanyar sòl útil amb la construcció de marges fets amb les pedres que treien de la superfície i que aprofitaven per sostenir franges de terra on plantar ceps i alguna olivera. A més dels marges, amb les pedres soltes van aixecar unes construccions per resguardar-se de les inclemències del temps i per guardar estris: les barraques.

Es desconeix l'antiguitat de les barraques de pedra seca de la comarca de l'Anoia, però tot fa suposar que la majoria són anteriors a la greu plaga de fil·loxera que va atacar les vinyes cap a finals del segle XIX.

Durant anys, moltes barraques han estat abandonades. Algunes perquè el bosc ha fet seu el terreny que havia estat de vinya i altres perquè han desaparegut dins de zones urbanitzades. Tot i així, encara n'hi ha de ben conservades, tant en camps de cereals com en llocs de més difícil accés.

Avui dia, hi ha tot un moviment de persones i associacions arreu dels països mediterranis i d'altres llocs del món, que valoren aquestes construccions i que s'organitzen per descriure-les, conservar-les i donar-les a conèixer.

A l'Anoia també hi ha iniciatives en aquest sentit. Així, l'associació *Els Amics de Tous* ha realitzat un inventari, encara inèdit, de les barraques

del seu municipi, una exposició i itineraris per donar-les a conèixer; Castellolí també té inventariades les seves barraques i l'Ajuntament ha publicat almenys dos itineraris per visitar-ne algunes de les més de 160 del terme; la Pobla de Claramunt va restaurar i senyalitzar una barraca al començament de la pujada al castell; s'acaba de publicar l'estudi *Pedra seca a l'Anoia: Carme, Orpí, la Pobla de Claramunt i la Torre de Claramunt* amb una descripció detallada de les barraques d'aquests municipis, i de ben segur que hi ha altres persones de la comarca interessades en la pedra seca.

Cada vegada queden menys barraques dempeus, per això cal protegir-les. Aquestes construccions, aparentment senzilles, són testimonis de la vida rural del passat i formen part del nostre patrimoni cultural.

